Textele sacre

Sadoveanu face parte, prin destin creator, din neamul, niciodată istovit de vremuri neprielnice, al întemeietorilor. O întinsă operă săvîrşeşte miracolul transformării, pe mai bine de jumătate de veac, a prozei româneşti în hotarele unui gen reprezentat mereu de sine însuşi : genul Sadoveanu. Netulburat de căutările confraţilor, de sunetul statuilor ce se cioplesc în preajma sa, Sadoveanu urmează, calea netulburată a regalităţii sale, întinzînd mereu hotarele ţinuturilor, al tărîmurilor peste care el, suveran necontestat, domneşte. Există, în încheierea „Neamului Şoimăreştilor" o frază ce urmează, ca un refren, lectura lui Sadoveanu, frază sesizată de atîţia comentatori încît, jena poate paraliza reluarea lecturii ei : „Bunicii mei sînt strănepoţii acelor oameni. Şi această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea cînd strămoşii erau încă dîrji am scris-o în tihna unei prisăci, avînd în inima mea răsunetul durerii lor". E o frază care şi nouă (ca şi atîtora !) ni se pare esenţială în lectura „literaturii istorice" sadoveniene.

Istoria nu mai pluteşte între umbrele impalpabile ale trecutelor vieţi, ci e asumată de scriitor, *devine elementul fundamental al unei biografii, presimţire continuă şi crez nestrămutat. „Biografia" lumească a lui Mihail Ursaki nu începe, aceasta este semnificaţia adîncă a explorării trecutului de către Sadoveanu,* în prezent, *prin existenţa sa adică, ci undeva în adîncurile istoriei care, definindu-se pe sine, l-au definit pe el, ca purtător al unui mesaj. Omul sadovenian, cel inscris în volutele istoriei, nu este niciodată un personaj determinat strict de timp şi loc : el reprezintă* un neam, o gintă, *o familie numeroasă care participă la alcătuirea unei spiritualităţi. Viaţa acestor comunităţi e vegheată de* obicei : *omul sadovenian se supune ritualului, oficiat ceremonios, lege nescrisă, dar omniprezentă. Excelenţa calităţilor sale morale nu e întrecută, poate, decît de supunerea faţă de aceste legi. În aceste adîncuri de istorie, retraşi în sihăstrii tainice, trăiesc înţelepţii sadovenieni, cei chemaţi să păstorească un popor şi să vegheze curgerea sa în vreme. Retopit în natură, înţeleptul sadovenian curge în matca ei de adevăr şi esenţe, un popor întreg crede în această natură ce îl slujeşte mereu, ocrotitoare. Omul sadovenian nu „descoperă natura" ca René, nu se reîntoarce la ea, ca dezabuzatul romantic* ci o trăieşte ca natură umană. *Călătorii (căci există în opera lui Sadoveanu o continuă încercare de a ne defini pe noi* faţă de) *găsesc mereu o lume impenetrabilă, de rigori aspre şi intangibilă înţelepciune.*

E o lume creată de istorie. În trecut scriitorul nu crează numai instituţii geto-scitice *(G. Călinescu) ci o morală şi o moralitate. Ca şi Arghezi, ca şi Brâncuşi, Sadoveanu ascunde, în opera sa, o mare vocaţie de moralist ; textele acestea sînt exemplare, şi exemplare sînt, din acest punct de vedere, toate romanele sadoveniene. Paralel* epocii Iorga, *Sadoveanu (nu facem nici o legătură cu semănătorismul anilor de început ai scriitorului) deschide cercetătorului perspectiva unei bătălii tenace pentru o civilizaţie a sentimentelor, pentru norme etice. Cărţile lui Sadoveanu sînt modele, ele nu trăiesc prin construcţie, prin determinări tipologice, cît prin încercarea de a cuprinde obiceiurile e-xemplare ale ginţii, formele de instaurare şi de manifestare ale omenescului.*

În acest context, cărţile lui Sadoveanu sînt mai degrabă celebrări necontenite ale unei vremi „în care strămoşii erau încă dîrji", dîrzenia însemnînd apărarea pămîntului dar şi a integrităţii morale, a „neatîrnării neamului" dar şi a obiceiului, *a ritualului, a* istoriei. *Literatura sadoveniană, inepuizabilă în armonii, nu e niciodată joc gratuit, exerciţiu în sine.*

Priveghiul conteneşte, cartea se-nchide, *notează scriitorul în finalul uneia din Cărţile sale, şi această frază pare a fi iarăşi valabilă pentru un număr mai mare de cărţi, legate între ele de tăcuta, molcoma şi trista sărbătoare a „priveghiului", a solidarităţii cu un trecut atît de bogat în valori. Regresiunea în natură, de care s-a vorbit atîta în legătură cu Sadoveanu, ascunde în sine nu atît o chemare a „primitivului" cît a inceputurilor, un geniu al percepţiei primordialului.* Creanga de aur, Baltagul, Nopţile de Sînziene *sînt cărţile unei civilizaţii model, trilogie a efortului unic de a marca miturile posibile ale unei istorii. El este primul scriitor român care inaugurează cucerirea unui „spaţiu mioritic". Ca Faulkner, el face parte dintre scriitorii care aduc literaturii un* popor absolut *(Călinescu) scriindu-i nu romanele, nu epopeea, ci* legile.

Ni se pare semnificativ, aşadar, faptul că Sadoveanu rescrie Miorita, *faptul că este autorul acelei cărţi a lui Decheneu, (nu atît a lui Kesarion Breb !) numită „Creanga de aur", că descoperă în codrii moldavi, ultimii urmaşi ai unui neam dispărut.*

Şi dacă am căutat, în textele lui Sadoveanu, acea persoană i atît de puţin remarcată, am făcut-o doar pentru a aminti calitatea sacrală a textului sadovenian, important dincolo de literatură, prin harul cu care contribuie la definirea unei spiritualităţi.

C. UNGUREANU

SIMONA VASILIU CHINTILĂ : „Pom cu păsări".

Lirism şi epos

(Continuare din pag. 4)

Călinescu a comparat sugestiv opera sadoveniană cu o harfă eoliană, în care „toate gîndurile, priveliştile, figurile sînt puse pe portativ, încît pînă şi virgulele cîntă".

Totuşi nu se poate diminua aspectul plastic, vizualitatea marelui scriitor. Pictorul culorilor e strălucit în atîtea pagini, cînd zugrăveşte păsările „stigleţii cu pete de sînge, piţigoii rotunzi cu pene cenuşii şi negre, cintezii cu piepturile cărămizii" sau „gîzele cu aripi albastre, iepurele roşcat („În pădurea Petrişorului") „egretele graţioase, ca nişte bucăţi de zăpadă înaripată, mieii cu dinţişori albi şi limbuţe cu margini trandafirii, cîrdurile de raţe ce împrăştie curcubee sfărmate în asfinţitul roşu ca arama" („Ţara de dincolo de negură").

Sadoveanu rămîne cel mai de seamă povestitor rapsodic al literaturii noastre, creator pe plan artistic al unei mitologii autohtone.

MIHAIL SADOVEANU
despre sinonimele limbii române

Consideraţiile filologice ale lui M. Sadoveanu sînt de un interes deosebit pentru că ne orientează asupra procesului creaţiei sale literare şi asupra controverselor din epocă, în legătură cu problemele dezvoltării limbii literare. În lunga sa carieră literară, scriitorul s-a oprit de multe ori asupra acestor controverse, ilustrînd cu material instructiv, scos din atelierul său de artist al limbii, tendinţele regenerării limbajului poetic românesc. Astăzi pot surprinde, ca în cazul lui Eminescu, intuiţiile lui filologice şi precizia comentariului asupra vocabularului nostru, asupra stilului operelor literare. Să deschidem pentru edificare vol. XX al *Operelor* la p. 18, 243, 303, 523, 616 etc.

În repetate rînduri, marele prozator a comentat prefacerea lexicului literar şi invazia neologismelor, fără a se scandaliza de asimilarea lor rapidă, cum au făcut alţi scriitori şi unii critici dintre cei mai cunoscuţi, de exemplu Maiorescu. Sadoveanu aşeza problema îmbogăţirii vocabularului limbii literare în ansamblul nevoilor comunicării moderne, progresul civilizaţiei reclamînd imperios neologismele precise, de circulaţie generală în limbile evoluate. *„Limba o vorbeşte poporul şi o scriu scriitorii. Dacă scriitorii au înţeles structura ei particulară atunci toate ies bine. Neologismele* — scria Sadoveanu în 1937 — *şi îndrăznelile lor pot îmbogăţi patrimoniul comun ; il pot îmbogăţi printr-o sforţare originală, nici într-un caz imitînd servil o mecanică străină". (Ibid.,* p. 246).

★

Proza lui Sadoveanu, în care tematica e aşa de variată a cerut o extraordinară mlădiere a limbii şi o adîncă valorificare a tezaurului vechi ; el evocă, de la *Creanga de aur* — cu eroi străvechi, cu evocări mitice — pînă la episoadele contemporane, în limbajul cel mai sugestiv, istoria limbii, toate straturile ei, în contexte sugestive. Această operă este un filtru de mare fineţe, păstrîndu-ne nealterată substanţa vorbirii populare, originalitatea structurii şi a capacităţii sale expresive.

În opera lui Sadoveanu, „vocabularul capătă o altă amploare şi o rezonanţă nouă", cum scria chiar el în *Prefaţa* la *Opere*, 1940, cînd şi-a propus să publice, ceea ce a scris, într-o serie de volume cu textul definitiv, avînd în minte celebrul vers horaţian : *Exegi monumentum aere perennius....*

Din coincidenţa planului istoric cu cel al actualităţii, din sintezele artistice ale tradiţiei lingvistice şi ale inovaţiei personale, neistovită, care a uimit pe Ibrăileanu, admirator constant al limbajului artistic sadovenian, vocabularul românesc şi-a fortificat întinderea şi valorile semantice latente. Aceste calităţi se văd mai ales în sinonimia cuvintelor, cu deosebire relevantă în contextul literar, sinonimie despre care Sadoveanu a vorbit cu pătrundere de multe ori, pe care a ilustrat-o ca nimeni altul în creaţia lui imensă.

Înainte de a ne opri o clipă la comentariile sale în legătură cu sinonimele limbii române, să spunem ce înţelegem prin sinonime, pentru că poziţia lingviştilor în această privinţă este rezervată, uneori mergînd pînă la negarea totală a existenţei sinonimelor în limbă, cu toate că fiecare folosim la orice împrejurare numeroase echivalente aproximative, sinonime evidente.

Scriitorii care utilizează frecvent sinonimia lexicală îşi sprijină invenţia metaforică pe capacitatea echivalenţelor cuvintelor, descoperind în fondul vechi semnificaţii figurate infinite, realizînd potriviri neaşteptate şi cu atît mai expresive. Considerăm sinonime acele cuvinte care au înţelesuri echivalente sau apropiate, în aşa măsură încît într-un context dat să poată fi substituite unele prin altele, fără ca înţelesul contextului să se schimbe. Iată un context descriptiv, din miile de evocări sadoveniene : „Era... un cer *plumburiu* de toamnă şi vîntul apleca prelung copacii. Frunze uscate treceau grăbit prin aerul *cenuşiu". (Opere,* VIII, p. 403).

Plumburiu şi *cenuşiu* definesc acelaşi aspect al cerului ; mai mult : *cer plumburiu* şi *aer cenuşiu,* sînt noţiuni identice, peisajul specific de toamnă fiind explicat prin epitetele sinonime, care pot fi substituite perfect, fără ca valoarea mesajului să se altereze. De altfel, chiar *Dicţionarul limbii moderne,* care nu face exces de sinonime, ci cîntăreşte bine echivalenţa cuvintelor, indică la plumburiu sinonimele : *cenuşiu, sur* (p. 632) — încît nu există nici un dubiu asupra echivalenţelor din textul citat mai

★

Dacă materialul de construcţie poetică a scriitorului sînt cuvintele, selecţia şi asocierea lor nouă în contexte plastice nu se realizează fără concurenţa sinonimelor, fără jocul echivalenţelor posibile în context ; cîntarul scriitorului le reţine pe unele, le evită sau le amînă pe altele. În orice caz, sinonimia este un punct de plecare esenţial pentru procesul selectiv al stilului artistic : de aceea Sadoveanu i-a acordat o importanţă majoră în comentariile sale filologice.

Există trei momente importante în succesiunea acestor comentarii : a) articolul *În legătură cu limba literară* din 1941 ; b) *Ceva despre meşteşugul scrisului* din revista „Flacăra" 1951, cuvîntare rostită la „Şcoala de literatură M. Eminescu", în faţa tinerilor aspiranţi la arta scrisului, articol în care reia unele idei mai vechi şi le explică mai amănunţit ; c) *Despre limba literară,* comunicare făcută la Academie în 1-2 februarie 1955, într-o sesiune specială a înaltului for de cultură, la cererea expresă a scriitorului ; el a ţinut să-şi sintetizeze opiniile în legătură cu scrisul literar în două memorabile cuvîntări, pe care cei ce am putut să le ascultăm nu le vom uita vreodată.

Sadoveanu era atunci şi preşedintele consiliului ştiinţific al Institutului de lingvistică, asistase de multe ori la discuţiile legate de elaborarea gramaticii, a dicţionarului, a noului îndreptar ortografic şi avusese prilejul să-şi expună opiniile în legătură cu tendinţele limbii literare şi cu fixarea unui cadru adecvat al normelor ei.

Să ne oprim la domeniul sinonimelor văzute de Sadoveanu, amintindu-ne în acelaşi timp că poziţia lui elastică se apropie de aceea a lui Ibrăileanu, care, într-o suită de articole, imediat după război, analizase concurenţa dintre neologisme şi cuvinte vechi, dintre variantele regionale şi termenii literari, pentru a conchide că rămîn în sarcina uzului selecţia cuvintelor, fixarea formelor şi a termenilor necesari comunicării moderne. Se pare că astfel de probleme se discutau frecvent în redacţia *Vieţii româneşti,* cum odinioară s-au discutat şi la *Convorbiri literare. „Pentru puriştii* — scria Sadoveanu în 1941 — *care luptă de cîtva timp în gazetele noastre în contra neologismelor, problema se complică. Mă grăbesc să adaug că nu ţin să mă amestec şi să dau directive în materia asta anumită. Mărturisesc că-mi place să aud pe săteanul nostru spunînd speranţă şi timp în loc de nădejde şi vreme. Nu mă tem că se va împestriţa şi se va ticăloşi vechea limbă frumoasă şi înţeleaptă a părinţilor noştri, pentru că procesul de primenire a limbii populare e un fenomen firesc ; în evoluţia ei, limba vorbită a poporului nu va accepta decît ce-i trebuie pentru a îmbunătăţi şi clarifica exprimarea. Tot astfel, în limba literară, neologismul intră firesc acolo unde e nevoie de el, pentru conciziune şi precizie. Cînd ţăranul adoptă pe onoare, are intuiţia că cinste nu lămureşte îndestulător ce vrea să spuie el ; şi cinste mai înseamnă şi altceva în legătură cu băutura". (Opere,* XX, p. 299-300).

★

Constantă este la Sadoveanu preocuparea de a sesiza nuanţele semantice şi stilistice ale sinonimelor, o dată cu evidenţierea bogăţiei lor din limba română modernă, mai ales după asimilarea unui mare număr de neologisme necesare. Deci sinonimele nu sînt un lux, ci o sursă de potenţare expresivă a limbajului literar.

Situarea sinonimiei în procesul istoric de perfecţionare, de îmbogăţire a limbii literare dă comentariului lui Sadoveanu un preţ deosebit, pentru că subliniază permanent originalitatea limbii şi resursele ei specifice, în raport cu alte limbi romanice, cu franceza în speţă.

Să vedem deci precizările scriitorului : „Astăzi e nevoie nu numai de neologismul *pudră,* pentru a însemna anume material trebuitor frumuseţii femeilor, ci şi de celelalte cuvinte româneşti pentru a clarifica deosebirile : *praf, colb, pulbere ; praf* de chinină, *colbul* drumului, *pulbere* de vînat. Tot aşa, pentru miros s-au făcut diferenţieri între *iz, putoare, duhoare, mireasmă şi miroznă;* însă a fost nevoie şi de parfum şi aromă. În domeniul noţiunilor concrete, limba noastră e deosebit de bogată : faţă de *bois* şi *forêt* (dumbravă şi pădure) avem în plus : *codru, luncă, zăvoi, rediu, crîng,* fiecare însemnînd altceva. Avem arbore, pom, copac, cu înţelesuri deosebite. Diferenţieri bănuiesc că se face între zăpadă, omăt, nea". *(Ibid.,* p. 301).

În 1951, în articolul *Ceva despre meşteşugul scrisului,* adresîndu-se tinerilor scriitori, Sadoveanu intră în amănunte, insistînd din nou asupra sinonimelor şi a neologismelor, completînd cu exemple ideile exprimate anterior în legătură cu specificul vocabularului românesc : „Avem trei sinonime pentru zăpadă : nea, zăpadă, omăt. Să încercăm a le diferenţia : nea — zăpadă uşoară de la începutul iernii ; zăpada obişnuită a iernii — zăpadă ; iar omăt — zăpada mare (nămete)... Cele trei cuvinte din limba românească : *arbore, copac, pom* să nu le confundăm. *Arborii* (cuvînt vechi : hatmanul Arbore) se împart în două specii : *copaci,* acei arbori care nu dau poame ; şi *pomi,* arborii altoiţi în grădină care dau fructe : meri, peri, caişi. Nu se poate spune „pom" bradului. Pentru cuvintele în legătură cu mirosul avem iarăşi o serie de sinonime diferenţiate : *miros, mireasmă, miroasnă, iz, putoare,* lîngă care au fost necesare şi neologismele *parfum şi aromă" (Ibid.,* p. 523).

Limbajul scriitorilor e locul de întîlnire, de valorificare a cuvintelor vechi şi noi, a termenilor de sursă diferită, de la arhaisme la regionalisme şi neologisme, realizînd, astfel, un foarte bogat registru de sinonime. Nuanţele care se pierd în uzul curent al cuvintelor moştenite, vechi, de circulaţie curentă, revin mai vii la scriitorul care caută precizia, dar şi nuanţa : limbajul lui distinge valorile, similitudinile. Păstrez vie, încă, amintirea comentariului sadovenian de la deschiderea unei Sesiuni ştiinţifice a Secţiei a VI-a a Academiei, din 27 ian. 1954, cînd prozatorul s-a referit din nou la sinonime, de data aceasta la acele cuvinte vechi care se concurează în vorbirea cotidiană, cu toate că există unele diferenţe subtile între sfera lor semantică : „Cei care nu au pătruns în rînduiala limbii române confundă *a zice* cu *a spune. A zice* e sinonim cu *a grăi, a vorbi. A spune* înseamnă *a expune, a povesti.* Deci expresia : „Vino la mine, spuse el", nu e corectă. E corect : „Vino la mine, zise el". Necorect : „Zi-mi cum ai călătorit". E corect numai : „Spune-mi cum ai călătorit". Necorect : „Zi-i şi lui". Corect : „Spuneţi şi lui". Nu trec — spunea scriitorul — la celelalte înţelesuri ale verbelor *a zice* şi *a spune* de care se va ocupa dicţionarul... Tot aşa vă recomand trei vorbe : *a umbla, a se duce, a merge,* pe care unii scriitori de limbă română le confundă. *A umbla,* are înţeles de *a frecventa :* „Copilul meu umblă la şcoală". A se duce : „Mă duc la şcoală". A merge : „Dacă te duci la şcoală, merg şi eu cu tine".

★

Problemele de acest fel l-au dus pe Sadoveanu la amănunte şi sublinieri menite să atragă atenţia tuturor asupra bogăţiei sinonimelor şi a distincţiilor necesare în mînuirea lexicului nostru.

Ultima lui comunicare academică este un îndreptar de cultivare a limbii şi din ea nu lipsesc referirile la sinonime, la concurenţa dintre cuvintele vechi şi noi sau dintre termenii populari, mai frecvenţi în unele regiuni, utili scriitorului pentru a da o notă realistă vorbirii eroilor.

Nuanţa critică din comentariile lui Sadoveanu tinde spre combaterea ignorării fondului vechi al limbii în faţa neologismelor de import, tot mai frecvente în stilul publicistic în primul rînd. Să reţinem două aspecte esenţiale ale sinonimiei din această cuvîntare magistrală : a) cuvinte populare sinonime ; b) concurenţa neologisme — cuvinte vechi.

Iată cuvintele populare sinonime consemnate de Sadoveanu : *sfadă* pentru *ceartă ; prund* pentru *pietriş ; cocostîrc* pentru *barză ; horn* pentru *coş ; mîţă* pentru *pisică ; sudalmă* pentru *injurătură ; bade* pentru *neică ;... coţă* pentru *doniţă ; cergă* pentru *pătură ; vintre* şi *pîntece* pentru *burtă... ; hat* pentru *răzor ; galiţe* pentru *găini ; tureatcă* pentru *carîmb... ; omăt* pentru *zăpadă ; dubit* şi *dubălărie* pentru *tăbăcit* şi *tăbăcărie ; straie nouă* pentru *haine noi ; a vărui* pentru *a spoi ; mai* pentru *ficat ; rînză* pentru *pipotă; colb* pentru *praf; fîntînă* pentru *puţ.* Toate aceste vocabule — adăuga Sadoveanu — precum zicătorile din partea locului — se găsesc şi-n *Amintirile din copilărie* şi *Poveştile* lui Creangă. Acest mare scriitor moldovean e înţeles în tot nordul românismului, pînă în Banat". *(Opere,* XX, p. 613-614).

În acelaşi sens, Sadoveanu se declara nemulţumit de unele cuvinte generalizate în limba literară, deşi există termeni populari mai proprii : „Apoi dunărenii *sparg* lemne, întrebuinţînd un verb care e mai potrivit pentru farfurii şi pahare. Dar lemnele *se taie, se curmă, se despică* în toate celelalte provincii româneşti" *(Ibid.,* p. 616).

Departe de a fi un adversar al neologismelor, Sadoveanu le-a recomandat pentru îmbogăţirea şi precizia comunicării, indispensabile în propagarea culturii moderne. În ultima fază, scriitorul e mai rezervat ; nu orice neologisme, nu orice dublete de ultimă oră sînt necesare limbii literare : „Neologismele să le folosim în măsura trebuinţii, şi atunci cînd sinonimul românesc s-a diferenţiat. *Necesitate* şi *nevoie,* de pildă, se pot întrebuinţa fiecare în felul său. *Nevoia* e materială ; *necesitatea* e intelectuală. Tot astfel avem *carenţă* cu *lipsă, straniu* cu *ciudat* şi altele". *(Ibid.,* p. 622).Este aici pus un accent deosebit pe valoarea funcţională a sinonimelor, pe ideea nuanţelor fine pe care le conţin şi pe care le putem sesiza în context.

★

Criteriul utilităţii sinonimelor nu poate fi izolat de *criteriul estetic,* esenţial pentru un scriitor cu atît de fine antene ca Sadoveanu. Selecţia impune în opera literară, potrivit intenţiilor şi circumstanţelor evocate, termenii cei mai indicaţi pentru a defini un erou sau un episod. Dintre sinonime vor fi deci preferate cele mai sonore, mai armonioase şi mai accesibile pentru orice cititor. Încă în primul articol important de filologie, de acum trei decenii, Sadoveanu evocă importanţa criteriului estetic în selectarea sinonimelor, recomandînd o continuă îmbogăţire şi valorificare a vorbirii obşteşti, pentru că „chestia vocabularului nu poate fi restrînsă" numai la ceea ce e de circulaţie în limbajul cult standard. „Fără îndoială că asemenea îmbogăţire — scrie el —, această primire firească dintr-ale noastre, nu se poate face fără discernămînt, pe de o parte, şi fără sancţiune obştească, pe de alta. Uneori, cu tot regretul, va trebui să primim pe urîtul *ciorap* (turc) în dauna lui *colţun,* deşi cei care au pe *colţun* întrebuinţează şi pe *ciorap* cu un înţeles mărginit, în îmbrăcămintea ţărancelor, iarna. Scriitorii moldoveni trebuie să abandoneze pe *buhai* şi să accepte pe *taur,* deoarece ultimul e mai frumos... De asemenea, moldovenii, deci şi ardelenii, fac bine dacă acceptă *ficat* pentru *mai :* împuţinează cu unul omonimele cuvîntului acestuia, care înseamnă şi instrumentul de lovit, şi luna a cincea a anului şi particula pentru formarea comparativului. Nu ar fi fericită însă alegerea lui *rinichi* în locul *rărunchiului ;* şi pentru că forma ultimă e mai estetică şi pentru că nu putem spune : *din fundul rinichilor,* sau m-a pătruns durerea *pînă la rinichi". (Opere,* XX, p. 303).

Adesea, însă, formele vechi se păstrează doar în locuţiuni şi expresii, după ce termenul literar s-a impus definitiv, în limba actuală ; contrar dorinţei scriitorului nostru, *rărunchi* a fost înlocuit prin *rinichi,* în afară de expresiile amintite.

O înaltă conştiinţă artistică l-a făcut pe Sadoveanu să reţină, indiferent de preferinţele sale afective, acele elemente expresive, acele sinonime care puteau sugera plastic, armonios, original, nuanţele adînci ale gîndirii şi imaginaţiei sale.

Dintr-o muncă artistică de peste o jumătate de secol, M. Sadoveanu a putut extrage învăţămintele cele mai adînci şi mai eficace pentru cultivarea limbii, punînd în faţa posterităţii monumentul unei creaţii de mare talent şi de o întindere fără egal. Comentariile lui despre sinonime, deşi constituie un fragment al analizelor sale filologice, mi se par instructive prin observaţiile fine, de amănunt, prin ataşamentul constant faţă de tezaurul istoric al limbii vii, prin sensibilitatea de scriitor, foarte ataşat de tradiţia noastră istorică şi literară, faţă de lumea înnoirii continue care cerea şi termenii cei mai noi, reflex al progresului general al societăţii. Meditaţia noastră pe marginea acestui comentar este reconfortantă în perspectiva cultivării limbii literare de astăzi.

Gh. BULGĂR